

KİTAP TANITMA

TÜRKİYE'DE ERMENİ MESELESİ (RUS GENELKURMAY BAŞKANLIĞI BELGELERİ)

Yrd. Doç. Dr. Ayhan Nuri YILMAZ¹

Prof. Dr. Mihail Bashanov, Türkiye'de Ermeni Meselesi (Rus Genelkurmay Başkanlığı Belgeleri), Çev. Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 16 x 24 cm, Karton Kapak, 1. Baskı, 638 sayfa, indeksi var, ISBN: 978-975-16-2598-4, Ankara 2013.

Bu kitap giriş (sayfa 1-22) 55 belge (s. 23-266), genel dizin (s. 267-275), eserin tıpkı basımından (s. 277-580) ve söz konusu belgelerin fotoğraflarından (s. 581-638) oluşmaktadır.

Kitapta incelenen belgelerin çoğunu Rusya Askeri Devlet Arşivi'nde yer alan Türkiye'deki Rus askeri istihbarat raporları oluşturmaktadır. Bu belgelerin büyük bir bölümü gizli ibaresi taşımakta olup Rus Kafkas ya Askeri Bölge Karargâhı'na gönderilen raporlar, haberler ve analizlerden oluşmaktadır.

'Ermeni Meselesi' ile ilgili kaynakların en başında Rusya Savunma Bakanlığı'nca kaleme alınan belgeler gelmektedir. Bu belgeler Rus askeri istihbaratının raporlarından oluşmaktadır. Rus gizli askeri ajanlarının raporlarında Türkiye'deki siyasi ve askeri duruma geniş yer verilmiştir. Siyasi ve askeri durumun gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri olan 'Ermeni Meselesi', Rus askeri istihbaratının da dikkatini çekmiştir. Ermenilerin yoğun yaşadıkları bölgelerde, yani Van ile Erzurum'da bulunan gizli askeri ajanlar, konuyla ilgili önemli ve ayrıntılı bilgiler toplamışlardır. Bu bilgilerin çoğu yayımlanmıştır. Bu belgeler 'Ermeni Meselesi'nin ortaya çıkışı ve soruna dönüşmesinde de oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle bu belgelerin incelenmesi ve analizi Ermeni meselesinin ortaya çıkışı ve bundaki Rusya etkisini de ortaya koyacağı oldukça önemlidir.

¹ Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi.

Rusya İmparatorluğu'nda Osmanlı Devleti'ni askeri ve siyasi açılardan araştırma işine her zaman önem verilmiştir. Zira Rusya ile sınırı olan Doğu ülkelerinden sadece Osmanlı, askeri bakımdan Rusya için ciddi bir rakip konumundaydı. Komşu ülkedeki siyasi durumla ülkenin askeri ve ekonomik potansiyeli hakkında bilgi sahibi olmak için Rusya Genelkurmay Başkanlığı, 1877-1878 Türk Rus Savaşı ile 1. Dünya Savaşı arasında askeri istihbarat ağını ciddi oranda geliştirmiştir. Bu ağ, merkezi ve bölgesel teşkilatlarla Türkiye ve onun Orta Doğu'daki topraklarında faaliyet gösteren yurt dışındaki istihbarat personellerinden oluşmaktaydı. Kafkasya'daki Müslüman dağlı halkların isyanları bastırıldıktan ve büyük Çerkez sürgününden sonra Rus Kafkas ordusu yeniden düzenlenmiş ve yeniden yapılanmasını ve düzenini Asya Türkiye'sindeki duruma göre şekillendirmiş ve buradaki, faaliyetleri de yakından takibe almıştır. Bölgede görevlendirilen ajanlar ile sınır ötesindeki askeri, istatistiki, coğrafi ve etnografik bilgiler derlenmiş ve olası bir savaşa karşı hazırlık yapılmıştır. Buna bağlı olarak yürütülen casusluk, bilgi toplama gibi faaliyetler için muazzam bir bütçe ayırmıştır.

Rusya İmparatorluğu Osmanlı Devleti'nin bazı vilayetlerinde konsolosluklar açarak Rus ajanları ile Kafkasya Askeri Bölge Karargâhı'na bilgiler de göndermekteydi. Bunlar arasında Erzurum ve Kars konsoloslarının çalışmalarının etkisi ve önemi görülür. Nitekim Erzurum vilayetinde konsolos görevlisi olarak görülen gizli ajan Yüzbaşı Malama, Erzurum ve Trabzon vilayetlerinde keşif gezileri gerçekleştirmiş ve elde ettiği bilgileri kaleme almıştır. 1877-1878 Türk-Rus Savaşı bölgedeki istihbarat faaliyetlerine ara vermişse de o güne kadar elde edilenler Rus Ordusu'nun başarılı olmasına ciddi katkı sağlamıştır. Savaş sonrası istihbarat ve bilgi toplama faaliyetlerine yeniden ve farklı stratejilerle devam eden Rusya artık bölgedeki bazı Ermenileri de bu faaliyet için kullanmıştır.

Çalışmadaki ilk iki belge Yarbay Lundekvist'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâhı'na gönderdiği iki mektuptan oluşmaktadır. Meşhur Rus şarkiyatçı Putyata'nın Küçük Asya hakkındaki notu adlı inceleme kitabından üç bölümde biraz kısaltılarak bu eserde verilmiştir. Putyata'nın görevi Rus sınırından Akdeniz'e kadar olan bölgeyi incelemek olup Kars'tan Mersin'e kadar olan bütün bölgeyi dolaşarak bilgi toplamış ve buna bağlı olarak Ermeni meselesine dair tespit ve önerilerini sunmuştur. Ayrıca Rus Askeri Şarkiyatçısı Maevskiy'in çalışmaları da Ermeni meselesi açısından oldukça önem arz eder. Bu şahıs Anadolu'da 20 yıl boyunca gizli askeri ajan olarak çalışmış ve yazdıkları ile Rus Genelkurmayı'nda Türkiye uzmanı olarak kabul görmüştür. Bu eserde Maevskiy'in Van vilayetiyle ilgili çalışmasından alıntı verilmiştir.

Çalışmadaki belgeler kronolojik sırayla ve künye bilgileriyle verilmiş olup coğrafi adlandırmalar dönemin kullanımına uygun orijinal halleriyle yer almıştır. Aşağıda bazı belgelerden kısa örnekler verilmiştir.

BELGE -1-

Rusya İmparatorluğu Halep Konsolos Sekreteri, Nadvorniy Sovetnik Lundekvist'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâh Başkanı'na gönderdiği

**Gizli Mektup'tan Alıntı (1 Ekim 1879) - Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi
Fond 401, Liste 3, Dosya 78, Yaprak 140-142 b.**

Tuğgeneral Bobrikov, Ermenistan meselesi raporunda, Kafkasya yönünde fetih amacıyla yapılan saldırı savaşlarının yarar değil zarar getireceğini belirtmiştir. Ona göre, *'bizim için Müslüman Türk Devleti'nden ziyade Hristiyan Ermenistan Devleti ile komşu olmamız daha çok işimize yarayacaktır. Sınırlarımızda Ermenistan Devleti'nin kuruluşuna yardımcı olmalıyız.'*

Tuğgeneral Bobrikov'un Ermeni meselesine bakışı, bu meseleyle yakından ilgilenen İvanov'un görüşünden çok farklıdır.

İvanov, *'Bizim sınırlarımızda bağımsız devletin kuruluşunun propagandasını yapan Ermeniler, amaçlarına ulaşırsa Kafkaya Ötesi'ndeki sınırlarımızda ikinci bir Polonya ile karşı karşıya kalacağız.'* Güney sınırlarımızda komşumuz yeni Ermeni Devleti olursa, Ermenilerin siyasi ve dini hayatlarının merkezi olan Eçmiadzin ile Ağrı, yani Ermenilerin Filistin'i, bizim sınırlarımız içerisinde yer aldığından dolayı böyle bir komşuluk bütün Kafkasya'yı ilgilendirecek birleşimlere yol açacak ve Avrupa ülkelerine Kafkasya'daki etki ve iktidarımızı yok etmek amacıyla işlerimize karışmalarına fırsat verecektir.

BELGE -2-

**Rusya İmparatorluğu Halep Konsolos Sekreteri, Nadvorniy Sovetnik
Lundekvist'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâh Başkanı'na Gönderdiği
Gizli Mektuba Ek Olarak Yazılan Not (10 Ekim 1879) - Rusya Askeri Tarih
Devlet Arşivi, Fond 401, Liste 3, Dosya 78, Yaprak 153-165 b.**

Zeytun Ermeni Meselesine Dair Not (Halep Konsolosu İvanov)

İstanbul Ermenileri'nin Türk Ermenistan'ı için istedikleri sultan başkanlığındaki özerklik, Türklerin Küçük Asya'daki hâkimiyetini kırmayı öngörmektedir. İvanov'a göre diğer halklar da dışarıdan verilen bu hakkı talep edeceklerdir. Bu ise isyanlara yol açacak, hilafet için yeni talipler ortaya çıkaracak ve Osmanlı'nın yıkılışını hazırlayacaktır. Avrupa'nın müdahalesini zorunlu kılacaktır.

**Devlet Konsey Üyesi İvanov'un Ermeni Meselesi'ne Dair Notu
Berlin, 18 Haziran 1878**

İstanbul Ermeni delegasyonları Küçük Asya'daki Ermeniler için idari özerklik talep ediyorlar. Bu talebe göre söz konusu idari yapının başında ulu devletlerin onayı ile Bab-ı Ali tarafından atanacak Ermeni kökenli bir genel vali olacaktır. Teminat konusunda ise onlar olup bitmiş bir meseleden bahseder gibi bahsediyorlar.

Eçmiadzin dolayısıyla biz de Türk Ermenistan'ı ile bağlantılıyız. Onlar sınırlarımıza yakın köylerin yok oluşunu göze alarak Rusya'ya olan sempatilerini 1818-1829, 1853-56 ve 1877 yıllarında ispatlamışlardır. Bu husus, bizlere Ermenilerin bu isteklerine karşı duyarlı olmamızı gerektirmektedir.

İvanov'un belirtmek istediği Osmanlı İmparatorluğu Ermeniler için bir özerklik verirse ve atanan vali Ermeni kökenli biri olursa, bölgedeki diğer etnik grupları da tetikleyebilir. Araplar, Kürtler, Rumlar vb. halklar Ermenilere

bir özerklik verilmesi durumunda isyana kalkışabilecekler ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını hızlandıracaklardı. İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki stratejilerini değiştirebilecekti.

BELGE -3-

A.M. Kolübakin, 'Erzurum Ovası'ndan Kığı, Palu, Çarsancak Üzerinden Harput'a Uzanan Operasyon Hattı.

(Cilt 3, 1. Bölüm, 2. Kısım, Genelkurmay Başkanlığı Kafkasya Askeri Bölgesi Tiflis Matbaası, 1891, s. 56-57, 124-127, 333-337).

Bu raporda bölgedeki 4 önemli ilin askeri-istatistikî analizleri yapılmıştır. Kığı ilindeki Ermeni nüfusunun fazla olduğu belirtilmiştir. Ancak ilde ilçelere göre farklılıklar gözükmemektedir. İlin bazı bölgelerinde Ermeniler zengin iken bazı bölgelerinde zor yaşam sürmektedirler.

Palu Kazası'nda birkaç zengin Ermeni'nin etkisinden bahsedilmiştir. Bunlar o kadar zenginler ki çok zengin ve yetkin Müslüman aileleri bile etkisiz bırakıyorlar. Bu kazadaki zengin Ermeni ailelerin kendi halkına ve Türkleşmiş Kürt halkına yaptığı eziyetler ve baskılardan söz edilmiştir. İlçede eğitim seviyesinin düşük olduğundan, din adamlarının eğitim seviyesinin çok düşük olduğundan bahsedilmiştir. Biraz eğitim alan öğretmenlerin Hıristiyan nüfusunun kötü şartlarda yaşadığı bu bölgelere gelmek istemediği gözlemlenmiştir.

Harput Kazası'nda siyasi güç Hıristiyanlarda, yani Ermenilerdedir. Onları Sünni Müslümanlar takip etmektedir. Harput'un şehirli nüfusu, bu bölgenin en eski ve en köklü ahalisidir. Ticaret ve sanayi ile uğraşır, refah ve dayanışma içerisinde yaşarlar.

Ermeni şehirlileri siyasi ve ekonomik anlamda iyi bir konumda iken, Ermeni köylüleri tam tersi bir yaşam sürmüşlerdir. Şehirlilerin köylüleri sömürmeleri, toprak mülkiyetinin adil paylaşılmasında, yüksek kiralar vb. durumlar vaziyeti ağırlaştırmıştır.

BELGE -4-

Genelkurmay Baş Karargâhı Askeri Eğitim Komitesi Kaçılıryası Başkâtibi Albay Jilinskiy'in Askeri Eğitim Komitesi Başkanı'na Gönderdiği 11 Ocak 1895 Tarihli Rapor (Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi, Fond 401, Liste 5, Dosya 3, Yaprak 1-2 b.)

Bu belgede, Türk büyükelçisi Fuad Paşa'nın düşünceleri paylaşılmıştır. Fuad Paşa'ya göre bölgede bir Ermeni meselesi yoktur. Ermeni ve Kürt halkının kendi aralarındaki kavgalarının büyümesi ve bölgede bir sorun varmış gibi gösterilmesine değinmiştir. Köylü halk ufak bir sorunu büyütüp yanına millettaşlarını alarak kavgayı daha da büyük bir hale sokmuştur ve bölgede bir sorun varmış gibi Batılı güçlerce gösterilmiştir. İngiltere'nin bölgede bir özerk yönetim kurdurmasına değinmiştir. Hatta böyle bir yönetimin Türkiye'nin işine bile geleceğini ifade etmiştir. Ermenistan Devleti kurulursa bizim için Rusya'ya karşı tampon devlet olabileceğini ifade etmiştir. Bulgaristan'ın İstanbul için tampon devlet olduğu gibi.

BELGE -5-

‘Genelkurmay Başkanlığı Albayı D.V. Putyata’nın Küçük Asya Hakkındaki Notu’ Asya’ya Dair Coğrafi Topografik ve İstatistikî Bilgiler Külliyesi, No. LXVI, Askeri Matbaacılık, St. Petersburg 1896, s. 1-154

Küçük Asya’daki İngiliz Konsoloslar

Bu belgede, Türkiye’de Ermenilere, çok eski yıllardan beri beraber yaşadıkları ülkenin siyasi ve doğal artlarına uyum sağlayan barışsever vatandaş olarak bakıldığından ve bu durumun bir anda neden değiştiğine vurgu yapılmıştır.

Türkler Ermeniler için *“bizim cici Hristiyan evlatlarımız”* ifadesini kullanmaktaydı. Ermeniler maddi imkânlarını arttırmaya çalışan bir kesimdi. Müslümanlar ile çok iyi anlaşırılar, sanayi ve ticaret gibi alanlarda faaliyette bulunurlardı.

Türk halkı Ermenilere o kadar çok güveniyordu ki, onlara ülke yönetiminde görevler veriyor ve onlara hiyerarşinin en yüksek yerlerine çıkabilmeleri için imkân tanıyordu.

Birden bire bu tutumun değişmesinin nedeni olarak İngiliz basını ve İngiliz devlet adamları gösteriliyor. İngiliz basınının yazmış olduğu makaleler ile Ermeni halkı kendi içerisinde propagandalar yaparak isyan ateşlerini başlatıyorlardı. İngiliz basınının Türkiye aleyhinde yazmış olduğu abartılı karalayıcı yazılar bire bin katılarak Ermeni ahali tarafından dilden dile aktarılıyordu. Arazinin engebeli ve düzensiz olmasına karşın, bütün olumsuzluklara rağmen İngiliz basınının haberleri Ermeni halkına ulaşabiliyordu. Ermeni gençlik yapıları oluşturulup, ırkçılık propagandaları yapılarak bölgede isyan başlatılmak amaçlanmıştı.

Her Ermeni vatandaşında bir Ermenistan bilinci oluşturulmaya çalışılmış ve günden güne başarılı olmuştur.

İngiliz basını Ermenilerin şikâyetlerinin dikkate alınmadığını, Ermenilerin ikinci insan muamelesi gördüğünü, haklarının yenildiğini, yaşanmamış yalan hikâyeler ile birlikte haber olarak veriyordu. Bu durum Ermeni halkı tarafından bir isyana, başkaldırıya ve Türk düşmanlığına sebep olmuştur.

BELGE -6-

V.T. Maevskiy, Van Vilayeti, Askeri İstatistikî Tasvir, Kafkasya Askeri Bölge Karargâhının Yayını, Tiflis 1901, s. 137-192

Etnografik Deneme,

Ermeniler;

Ermeniler, eskiden beri Türkiye’de diğer halklara kıyasla daha varlıklı bir sınıf oluşturuyorlardı. Onlar ticaret, sanayi, zanaat ve tarım ile uğraşıyorlar. Tarımla meşgul olanlar daha çok köylü nüfustu. Türkiye’de köylü ve şehirli nüfusun sosyal konumları farklı olduğundan Ermeniler arasında da köylü-şehirli ayrımı göze çarpmaktadır.

Ermeniler, tasarruf yapmak konusunda istisnai ve olağanüstü bir yeteneğe sahiptirler. Öyle ki günlük ihtiyaçlarını minimum düzeye indirmeyi her

zaman başarmışlardır. Öşür vergisi toplayan Ermeni memurlar kendi halklarından bile yüksek vergi almakta idi. Ermeni memurların yaptıkları Türk memurların en kötü rüşvet olaylarından bile daha korkunç bir şekilde idi.

Sanayi ve zanaat ile uğraşan Ermeniler şehirlerde yaşıyordu. Sanatlarını daha iyi yerlere getirebilmek adına cemiyetler kurmuşlardır. Biraz da eğitim almış olan şehirli Ermeniler milletleri açısından siyasi söz sahibi oluyorlardı. Ermeni milletinin dirileceğini kendi devletini kuracağını düşünüyorlar ve dile getiriyorlardı.

Şehirde yaşayan Ermenilerin köylü Ermenilere karşı bir sömürü yarışı yürüttüğü söylenebilir. Köylü Ermeniler savunmasız ve güçsüz bir şekilde yaşamalarını sürdürürken şehirli Ermeniler oldukça iyi bir yaşam sürmekteydi.

Bu durumun neticesinde köylerinde baskı gören Ermeniler, silahlı Ermeni çeteleri kurmaya başlamışlardır. Bölgede kışkırtmalarında var olduğunu düşünürsek Ermeni çetelerin ayaklanmaları günden güne artmıştır.

BELGE -10-

Genelkurmay Başkanlığı Yarbayı Tomilov'un Asya Türkiyesi'ne Yaptığı Ziyaretin Raporu (1904). Bölüm 1: Adana-Musul Bağdat Demiryolu Bölgesi, Obşestvennaya Polza Matbaası, St. Petersburg 1907, s. 238-241

Hıristiyanlar Türkiye'deki medeni haklarından yoksun bırakılmaktan şikâyetçilerdir. Müslümanların boyunduruğundan kendilerini ancak Rusya'nın kurtarabileceğine dair görüş hâkim. Manevi bir baskı hissedilmektedir. Müslümanların vergilerinin ödenmesi konusunda ısrarcı davranmayan Osmanlı Devleti, gayrimüslim halkın vergilerini almakta ısrarcı davranıyor görüşü hâkimdir. Davalarda adaletsiz yaklaşımların olduğu dile getirilmektedir.

BELGE -23-

R.İ. Termen, 1907 Yılında Van, Bitlis Ve Diyarbakır Vilayetlerine Yapılan Araştırma Gezisinin Raporu. Tiflis, Genelkurmay Başkanlığı Kafkasya Askeri Bölgesi Tiflis Matbaası, 1909, s. 49-88

Ermeniler, Van ve Bitlis vilayetlerinin nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Van vilayetinin nüfusunun %26'sını Ermeniler oluşturuyordu.

Ermeniler her iki vilayetin de tarım ile uğraşan sınıfını oluşturuyorlardı. Onlar düz arazilerin bulunduğu yerlerde yaşıyor ve ekin ekme için müsait toprakları işliyorlardı. Kürtler ise çoğunlukla dağlık bölgelerde ikamet ediyor ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı.

Ermenilerin yaşam koşulları çok kötüydü ve her geçen sene daha da kötüleşiyordu.

Osmanlı Devleti'nin Ermeniler üzerindeki tutumu ekonomik anlamda gerilemesini sağlama düşüncesidir. Ermenilerin ekonomideki gücünü alarak güçsüz bırakmayı düşünmüş, yaşanan Ermeni isyanlarına karşı hep kaçınmaya çalışmıştır. Çıkan isyanı hemen bastırma gücüne sahip iken ekonomi alanındaki reformları ile Osmanlı Devleti'nin düşüncesi Ermenilerin ekonomik gücünün yitirilmesidir.

Osmanlı Devleti yaşanan Ermeni ayaklanmalarına karşı Kürtleri kullanmıştır. Kürtler bölgede aşiretler kurmuş ve geniş alanlara yayılmışlardır. Ayaklanan Ermenilere karşı Kürtler devlet tarafından silahlandırılıp Ermenilere karşı sürülmüştür.

Ermeni toplumu devrimci fikirler beslemeye başlamıştır. Memnuniyetsizlikler günden güne artmış ve yurt dışından gelen devrimciler de onlar arasında yerlerini almışlardır.

Ermeni çocukları daha okul sıralarında Türkiye'ye karşı nefret ve kin duymaya başlamışlardır. Bu şekilde yetişen gençler mezun olduktan sonra Ermeni isyanlarının ateşini arttırmış ve özerklik düşüncesini daha da güçlendirmiştir.

Köyler de zor yaşam mücadelesi veren köylüler de devrim hareketlerine katılmıştır. Kürt aşiretlerinin Ermeni köylülerine yaptığı zorbalıklar, Ermeni köylülerini kendilerini koruyacak bir güç aramaya itmiştir. Bu dönemde cinayet ve terör olayları fazlasıyla artmıştır.

BELGE -35-

Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S.P. Olferyev'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâhına Gönderdiği 20 Şubat 1911 Tarihli Rapor. Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1337, Yaprak 61-63

Son dönemde misyonerler arasında canlanma söz konusudur. Daha önce Van'da üç Dominik keşişi yaşıyordu. Bu sene buraya üç keşiş ve bir rahibe daha gönderilmiştir.

Bu dönemde Amerikalı misyonerlerin sayısı da önemli ölçüde artmıştır. Halkın sempatisi Amerikalılara karşı günden güne artmıştır.

Alman misyonerlerin sayısı fazla değildir. Almanların propagandası kenarda köşede kalmış köylerde sonuç vermekte idi.

Resmi yetkililer için ülkeyle ilgili bilgi toplama işinde ve ayrı şahsiyetlere, hatta yabancı dil eğitimi yaptıkları ayrı sınıflara etki etme konusunda yardımcı bir teşkilat konumunda olan buradaki misyonerler, Ermenilerin Rusya'ya olan ilgilerini dağıtmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Rusların Ermeniler üzerindeki etkisini azaltmak için misyonerler iyi bir tercih idi. Türkler bu durumu çok iyi kavradığından Doğu Hıristiyanlarının birliğini bozan ve aralarındaki kan bağına rağmen onları birbirine düşman eden bu Hıristiyan misyonerlerin faaliyetlerine engel olmuylordı.

BELGE -38-

Van'daki Rusya İmparatorluğu Konsolos Yardımcısı S.P. Olferyev'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 26 Aralık 1911 Tarihli Rapor. GİZLİ. Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1366, Yaprak 6-7

Daha önce ülkede yeni rejimin kuruluşunu samimiyetle destekleyen buradaki Ermeniler, artık Müslümanlara hiç güvenmiyordu. Ermenileri Rusya'ya

karşı kıskırtan Türkler artık başarısız olmaya başlıyor ve bu durum Ermenileri rahatsız ediyordu. Jön Türklerin Ermenileri desteklemesi artık Devrimci Ermenileri etkilemiyor ve yakın zamanda Jön Türklere karşı olacaklarını hissettiriyorlardı.

Ermenilerde İslamiyet uzlaşmaya yanaşmıyor görüşü hâkim oluşmaya başlamıştır.

BELGE -55-

Rize'deki Rusya İmparatorluğu Konsol Yardımcısı V. Maevskiy'in Kafkasya Askeri Bölge Karargâhı'na Gönderdiği 12 Ocak 1914 Tarihli Rapor. GİZLİ. Rusya Askeri Tarih Devlet Arşivi, Fond 1300, Liste 1, Dosya 1413, Yaprak 318-319.

1913 Yılına Ait Yıllık Rapor. Konsolosun Rize'deki Gözlemleri

Türk Ordusu'nun Tasviri

1913 yılında Türkiye ile ilgili öyle fikirler olmuştur ki bunların özünde Türkiye'nin Rusya'nın en yakın ve en dürüst komşusu ve aynı zamanda bizim için hayati önem taşıyan boğazların bekçisi olarak muhafaza edilmesi düşüncesi yatmaktadır (Rusya için).

19. yüzyılın tamamı, İstanbul ve Çanakkale boğazları için Rusya ile Avrupa ülkelerinin verdikleri mücadele ile geçmiştir. Avrupa ülkeleri ile Rusya arasında özellikle boğazlar olmak üzere birçok konuda anlaşmazlıklar olmuştur. Ve her iki taraf bölgede kendi rantlarını sağlamak için türlü stratejiler uygulamıştır. Doğudaki Ermeni sorunu, Kürt sorunu, Jön Türkler vb. sorunlar ve gruplar çıkararak Türk yönetiminin dağılmasını ve parçalanmasını sağlamışlardır.